

contra. Nem a saját személye a fontos, hanem az események, melyekben szerepet vállalt és kapott. Felrajzolódik természetesen az író egyéniségének alakulása is. A könyv a mozgalom nagy embereitől a szálanomra sem méltó áruelőki számos szereplőt felvonultat. Erződik természetesen személyes szimpátiája és antipátiája még a fontos szerepet betöltő forradalmárok esetében is. Cselekedeteiket, tanácsait elemző módon veszi kontroll alá. Nem lehet elvitatni, hogy a könyv belletrisztikai értékei közül a forradalmi romantika hű visszaadása első helyen áll. A kor és harcainak megidézése, sajátos atmoszférájának visszaadása természetesen vonzotta a forradalmi romanikát.

Szekér Nándor azáltal, hogy az eseményekről szól, saját útját, forradal-

márrá válásának útját is bemutatja. Mint vallja, a munkás „nem születik” forradalmárnak, hanem a hatások, melyek érik, forradalmárrá érelik, a mag „kedvező talajba” kerül. Az ő útja rövid volt, mert hamar forradalmárrá lett, de a harc hosszú volt, nagyon sokáig tartott. Szekér nemzedékének fiatalágát, sokaknak az életét is elvitte a mozgalom. Kevesen éltek túl a harcot, még kevesebben érték el a mostani évfordulóig. De a tisztelet élőket és holtakat is illet!

Jól sikerült könyvet olvastunk, és úgy érezzük, van még mondanivalója Szekér Nándornak. Várjuk a folytatást, ennek a magas etikai követelményeknek is helytálló életnek leírt tanulságait. (Kossuth Könyvkiadó 1968.)

STENCZER FERENC

KERESZTES MIHÁLY: NAPNYUGTÁTÓL NAPKELTÉIG

Számban és értékben évek óta örvendőten gyarapodó munkásmozgalmi memoárirodalmunk nemcsak a történetírás igen fontos forrása, hanem a forradalmár életsorsok példájával a nevelés hatékony eszköze, néha-néha még szépírói erényeket is felvillantó műfaj. Az emlékiratok sorában eddig kevésbé kapott helyet a forradalmi hagyományokban gazdag Viharsarok, bár a művek közül nem egy érintette a Tiszántúl déli részét is. A Horthy-korszak délalföldi szocialista mozgalma méltó megörökítésének szándékával számos részfeldolgozás született, Keresztes Mihály nemrégiben megjelent könyve mégis az első, amely páratlanul gazdag élményanyag birtokában emberközelségbe hozza, plasztikusan felidéli a felszabadulás előtti három évtized viharsarki szervezkedésének légkörét, összetettségét, látványosságától távol álló, igaz proletár hősiességét.

A szerzőről, aki keveset árul el önmagáról a kötetben, mert életének állomásai a mozgalom lépéseivel estek egybe, olvasóink számára el kell mondanunk, hogy 1927-től 1944 őszéig a viharsarki szervezkedés egyik fellegvárában a baloldali vezetés alatt álló s a kommunisták munkájához legális keretet nyújtó orosházi szociáldemokrata pártszervezet titkára, a felszabadulás után az első kommunista párttitkár Orosházán, majd a párt dél-magyarországi titkára, utána Békés megye főispánja volt. Később többek között föld-

művelésügyi miniszterhelyettesként, az ellenforradalom leverése után pedig Szeged és Csongrád megye kormánybiztosaként szolgált a néphatalmat.

A háromszáz oldalas emlékirat a Tanácsköztársaság megdöntését jelképező napnyugtától a felszabadulás napkeltéjéig terjedő negyedszázadot öleli át. Ötvenként rövid fejezetben, mozaikban ábrázolja a legkiemelkedőbb kérdéseket és eseményeket. Ez a szerkesztésmód szerencsés, a könyv eleveenségét, sodrását éppúgy elősegíti, mint forrásként való használhatóságát. Elismeréssel kell szólnunk Keresztes Mihály izes, szemléletes, rendkívül tömör írásmódjáról is. Sallangmentes mondatait számos bőbeszédű emlékiratszerző megirigyelhetné.

Nem könnyű néhány mondatban elemezni a kötet legfőbb vonásait. Elsőként nyilvánvalóan a forrásérték szempontjából kell mérlegelnünk. A szerző ebben a tekintetben a memoárirók zöménél jóval igényesebb volt, emlékezetét a fennmaradt írott forrásokkal is hitelesíti, szélesíti, ellenőrzi. A reális ítéletek, személyekről adott sokoldalú jellemzések ugyanebben az irányban hatnak. A legfontosabbnak azt érezzük, hogy Keresztes Mihály a mozgalmat a maga egykorú teljességében, sokszínűségében mutatja be, nemcsak a szocialista szervezkedés ábrázolja rendkívül gazdag tényanyag felhasználásával, hanem a vele kapcsolatos összes baloldali, sőt ellenzéki csoportosulásokat, irány-

zatokat, törekvéseket is. Így bontakozik ki az olvasó előtt, hogy Orosházán — s ahhoz hasonlóan a tájon másutt is, több-kevesebb helyi színnel — a tömegek szembenállásának számtalan fokozata és árnyalata volt, s ebben a tarkaságban, sokféle formában a kommunisták és a baloldali szocialisták jelentették a tudatos irányító és szervező erőt, az elégedetlen elemeket ők tudták közvetlenül vagy közvetve összefogni.

A mozgalom belső fejlődését, változó megjelenési formáit éppúgy reálisan, őszintén feltárja a kötet, mint a szervezkedés hősi helytállását vagy — a körmönfont brutális elnyomó apparátus embereivel szemben — gyors és ügyes megoldásokat, szellemes kibúvókat kívánó hétköznapjait, választűjtait. A mozgalom „szürke mindennapjaiban” végzett munka értékeit, maradandóságát az összes emlékiratszerzők között Keresztes Mihály tudja a legjobban, leggazdagabban érzékeltetni és méltó helyére tenni. A kötet több esetben is

példával igazolja, hogy az orosházi szocialisták tevékenysége tartalmában az illegális kommunisták céljait szolgálta, emiatt mindvégig szemben álltak a Szociáldemokrata Párt megalkuvó központi vezetőivel. (Néhányukról kitűnő portrét is kapunk!) Bizonyítja ezt az is, hogy a felszabadulás után ezek a baloldali szocialisták azonnal a Kommunista Párt programjának szellemében kezdtek munkához, s valamennyien annak soraiba léptek.

Keresztes Mihály könyve a magyar munkásmozgalom történetének egyik jelentős forrása, különösen a Viharsarok tekintetében. Értékei láttán az olvasónak eszébe sem jut, hogy „elsőkönyves” szerző alkotását vette kézbe. Keresztes Mihálynak a felszabadulást követő esztendőkről is gazdag, a legszélesebb érdeklődésre számot tartó mondanivalója lehet, reméljük, hogy hamarosan újabb memoárkötet írójaként tisztelhetjük. (*Kossuth Könyvkiadó 1968.*)

SZABÓ FERENC

PRÓZA

DÉRY TIBOR: A KÉTHANGÚ KIÁLTÁS

Déry is — mint Thomas Mann és Sinkó Ervin tette — megírhatná nem egy művével kapcsolatban „a regény regényét”. Érdekes és tanulságos lenne megjelenésük és fogadtatásuk története. A sors — persze egyáltalán nem véletlenül — eléggé mostoha volt az íróhoz, alkinek nemcsak az írói munka kínjait kellett lebírnia, hanem annak a tudatnak benítő hatását is, hogy a készülő művek esetleg jó ideig, vagy egyáltalán nem jutnak olvasó elé. A meg nem írt „regény regényének” cselekménye a fiatalkori alkotások vonatkozásában — úgy tűnik — elérkezett utolsó fejezetéhez: Déry drámakötetének ikerpárjaként megjelent az első regények válogatott gyűjteménye is.

Az írói pálya immár fél évszázados; a kötet első darabja, a címző kisregény 1918-ból való. „Azóta, hogy Diró beköltözött a házba — indul a fantasztikus történet —, furcsa dolgok történtek ott éjjelenként”: rettenetes kéthangú ordítást lehetett hallani, a csecsemők álmukban sírtak, s a rémület szinte tébolyig fokozódott, mert az emberek egymáson is kétségbeesítő tüneteket kezdtek tapasztalni, mígnem a padlásszobában eldördül az átkot fel-

oldó pisztolylövés. A titokzatos lakó egy frontról visszajött világháborús katonára, aki a legszörnyűbb módon sérült meg; nem fegyverek tették nyomorékká, hanem a háború szelleme, az öntudatot a cselekvésnél kikapcsoló, barbárságra is képes vak engedelmesség. Akarat és cselekedet végzetesen elvált nála, mert kettéválasztották; Dió akaratára ellenére „kettős életet” él testi és megelevenedő tükörképe mivoltában. Torz és kegyetlen, ugyanakkor mérhetetlenül szenvedő lény: „világra szabódított veszedelem”. Azt mondja el Déry e rémület és téboly hangulataival, helyzeteivel átszótt expresszionista ihletettséggé művében, amit legjobban talán Móricz a *Szegény emberek*-ben: a háború következtében a humánus öntudaton felülkerekedik a mechanizmussá vált kegyetlenség. A szeretlen túlzások és az olykori banalitás itt még hibája Dérynek, az elbeszélő mód egzaktsága azonban — eléggé hihetőtlenül — már a *Nikki* írójára mutat.

A társadalomból való számkivetettség az *Országúton* c. regényben már önként vállalt sors. Az országút, a csavargó, a vándorlás egyetlen szimbólumrendszer elemei, megtalálhatók a